

Pravosuđe prilagođeno djeci – stajališta i iskustva stručnjaka

Sažetak

U Povelji o temeljnim pravima Europske unije utvrđena su prava od posebne važnosti u pogledu prava djece u sudskim postupcima, a najvažnija su među njima ljudsko dostojanstvo (članak 1.), zabrana mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (članak 4.), pravo na slobodu i sigurnost (članak 6.), poštovanje privatnog i obiteljskog života (članak 7.), zaštita osobnih podataka (članak 8.), nediskriminacija (članak 21.), prava djeteta (članak 24.) i pravo na učinkovit pravni lijek (članak 47.).

Sve države članice Europske unije (EU) imaju dužnost osigurati da su najbolji interesi djece od primarne važnosti prilikom svakog djelovanja koje utječe na njih. To je osobito važno u slučajevima kada su djeca uključena u kaznene i građanske sudske postupke.

Takvi postupci mogu biti stresni za svakoga, a pogotovo za djecu, koja mogu doživjeti traumatska iskustva ako im postupci nisu prilagođeni, ako okolnosti događanja nisu prikladne za njih te ako uključeni stručnjaci nisu osposobljeni na odgovarajući način. Na tisuće je djece tomu izloženo. Podaci pokazuju da je 2010. samo u jedanaest država članica oko 74 000 djece bilo žrtvom zločina, dok ih je 495 000 bilo izloženo razvodu roditelja.

Postupanje s djecom u sudskim postupcima od velike je važnosti u pogledu pitanja temeljnih prava, na što su ukazali Ujedinjeni narodi (UN) u svojoj [Konvenciji o pravima djeteta \(KPD\)](#), koju su ratificirale sve države članice EU-a. Europska unija dodatno pokazuje predanost tom pitanju promicanjem *Smjernica o pravosuđu prilagođenom djeci* Vijeća Europe (CoE) iz 2010. te pomaže državama članicama u poboljšanju zaštite prava djeteta u njihovim pravnim sustavima.

Smjernice Vijeća Europe promiču prava djece da budu saslušana, obaviještena, zaštićena i nediskriminirana. Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA), u suradnji s Europskom komisijom, prikupila je i analizirala podatke predstavljene u ovom sažetku kako bi utvrdila u kojoj se mjeri ta prava poštuju i ostvaruju u praksi. Rezultati pokazuju da je potrebno prijeći još dug put kako bi pravosuđe bilo bolje prilagođeno djeci diljem EU-a.

Prakse u pogledu sudjelovanja djece u kaznenim i građanskim sudskim postupcima znatno se razlikuju ne samo diljem nego i među državama članicama, što ukazuje na potrebu za jasnim i sustavnim normama i smjernicama te sustavnim praćenjem njihove provedbe. Djeci koja sudjeluju u kaznenim ili građanskim postupcima ne pruža se dovoljna potpora. Sudsko okruženje, koje može biti zastrašujuće za djecu, nije uvijek prilagođeno njihovim potrebama. Konkretno mjere, kao što su zaštita djece od izravnog suočavanja s optuženicima ili svjedocima na sudu, ili osiguravanje da je dijete obaviješteno o postupcima te da ih razumije, još nisu uobičajena praksa. Međutim, istraživanje je također otkrilo da postoje brojne obećavajuće prakse, od kojih su neke istaknute u ovom sažetku.

Stvaranjem pravosuđa prilagođenijeg djeci poboljšava se zaštita djece, povećava mogućnost njihova smislenijeg sudjelovanja te se istodobno unapređuje rad pravosuđa. Rezultati iz ovog sažetka državama članicama mogu pružiti korisne alate za prepoznavanje prepreka, nedostataka ili slabosti u njihovim sudskim postupcima, osobito u procesu prijenosa i provedbe mjerodavnih direktiva EU-a. Takav pristup prilagođen djeci, u skladu sa smjernicama Vijeća Europe, učinit će sudjelovanje u sudskim postupcima sigurnijim iskustvom za djecu u EU-u.

Prikupljanje podataka i obuhvaćenost

Europska je unija u svom Planu za prava djeteta istaknula da nedostatak pouzdanih i usporedivih podataka sprečava razvoj i provedbu politika koje se temelje na dokazima. Europska komisija i FRA razmotrile su postojeće aktivnosti u tom području u nastojanju da riješe taj problem nedostatka podataka. Koordinirano i sustavno prikupljanje podataka uključivalo je pokazatelje u vezi s pravima djeteta koje je FRA razvila 2010. i dodatno razradila 2012. u pogledu obiteljskog pravosuđa. Pokazatelji se temelje na modelu koji se zasniva na pravima, a koji je osmislio Visoki povjerenik za ljudska prava (OHCHR) Ujedinjenih naroda (UN)* i čiji je cilj mjeriti:

- obveze nositelja dužnosti (strukturni pokazatelji);
- napore (pokazatelji postupka) da se ispune ti standardi;
- rezultate (pokazatelji rezultata).

Kako bi sveobuhvatno razumjela postojeće stanje, FRA je u deset država članica EU-a provela terensko istraživanje zasnovano na intervjuima, pri čemu su te države, Bugarska, Hrvatska, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Poljska, Rumunjska, Španjolska i Ujedinjena Kraljevina, odabrane tako da odražavaju raznolikost pravnih sustava i različitih praksi u pogledu uključenosti djece u pravosuđe.** Tim je istraživanjem prikupila podatke o iskustvima, predodžbama i stajalištima stručnjaka uključenih u kaznene i građanske sudske postupke te iskustva djece koja su sudjelovala u takvim postupcima kao žrtve, svjedoci ili stranke.

Prvi dio FRA-ina rada o djeci i pravosuđu koji je predstavljen u ovom sažetku bavi se stajalištima stručnjaka. U njemu se ispituju odgovori 570 sudaca, tužitelja, odvjetnika, članova sudskog osoblja, psihologa, socijalnih radnika i policijskih službenika koji su u svakodnevnom kontaktu s djecom u okviru sudskih postupaka. Taj je rad, s kvalitativnim podacima za deset država članica EU-a, pridonio početnom prikupljanju podataka u pogledu pokazatelja postupka i rezultata. Dokazi iz drugog dijela FRA-ina istraživačkog terenskog rada zasnovanog na intervjuima sa samom djecom bit će osnova za prikupljanje dodatnih podataka u pogledu pokazatelja postupka i rezultata. Na osnovi kombiniranih analiza intervjua sa stručnjacima i djecom FRA će izdati mišljenja o pravosuđu prilagođenom djeci.

Usporedno s tim, Europska komisija prikupila je statističke podatke iz svih država članica EU-a o uključenosti djece u sudske postupke, ako su bili dostupni. Ti podaci obuhvaćaju zakonodavstvo, propise i politike od 1. lipnja 2012. koji imaju utjecaj na postupanje s djecom u sudskim postupcima, a otkrivaju pozitivne aspekte i moguće nedostatke. To je pridonijelo prikupljanju strukturnih pokazatelja.

* OHCHR (2012.), *Pokazatelji u vezi s ljudskim pravima*, Vodič za mjerenje i provedbu.

** U Francuskoj je terenski rad proveden u pokrajinama Île-de-France, Provansa-Alpe-Azurna obala, Franche-Comté, Rona-Alpe, Poitou-Charentes, Nord-Pas de Calais, Bretanji i departmanu Réunion; u Njemačkoj u pokrajinama Berlin-Brandenburg, Hessen, Bavarska, Donja Saska, Falačko Porajnje, Sjeverna Rajna-Vestfalija, Hamburg, Saarska, Brandenburg, Tiringija i Mecklenburg-Zapadno Pomorje; u Španjolskoj u Andaluziji, Kataloniji i Madridu; u Ujedinjenoj Kraljevini u Engleskoj, Walesu i Škotskoj.

Ključni zaključci i savjeti utemeljeni na dokazima

Pravo biti saslušan

Pravo biti saslušan i izraziti svoje stajalište ključno je za djelotvorno sudjelovanje u sudskim postupcima. To je pravo koje djeci jamče EU, Vijeće Europe i UN.

No, nije dovoljno samo zabilježiti djetetova stajališta. Smisljeno sudjelovanje zahtijeva da nadležna tijela vlasti stvore sigurno i prilagođeno okruženje te da se koriste odgovarajućim metodama ispitivanja kako bi utvrdila i vodila računa o posebnim potrebama djeteta.

„Zamijetio sam velike promjene tijekom svoje karijere: [...] prije su saslušanja djece smatrana tek formalnošću u okviru postupaka, no više nije tako.“ (Španjolska, sudski službenik)

Neki ispitanici smatraju da saslušanje djece nije uvijek suvislo i nužno te predlažu da se njihov broj ograniči kada je to moguće. Drugi pak snažno promiču prava djece da budu saslušana te da izraze svoja stajališta, savjetujući da je uvijek potrebno voditi računa o razvojnoj fazi, jezičnim mogućnostima i zdravstvenom stanju djece.

„Ono što mladi žele jest znati da je osoba koja donosi odluku bila upoznata s njihovim stajalištima u trenutku donošenja odluke. Mnogo mladih ne želi donositi odluku u svoje ime, oni znaju da nisu dorasli tomu i ne žele taj pritisak. No imaju potrebu osjećati da je osoba koja donosi odluku saslušala i njihovo mišljenje tijekom postupka.“
(Ujedinjena Kraljevina, socijalni radnik)

Rezultati FRA-ina terenskog rada pokazuju da su djeca češće saslušana u kaznenim nego u građanskim postupcima zbog potrebe za dokazima u kaznenim predmetima. U građanskim se postupcima ne zahtijeva uvijek sudjelovanje djece, primjerice u slučajevima obiteljskog prava koji uključuju razvod ili skrbništvo. Više je procesnih jamstava u kaznenim nego u građanskim postupcima, a posebno kada je dijete žrtva, a ne svjedok. Isto tako, tijela u građanskim postupcima češće jamče određena postupovna prava djeci u ulozi tužitelja nego kao svjedocima ili strankama. Videozapisi i prostorije za saslušanje prilagođene djeci češće su dostupni i upotrebljavani za kaznene nego za građanske postupke.

Svi su ispitanici istaknuli da je važan koordinirani stručni rad svih uključenih stručnjaka kako bi se ograničili i ublažili bilo kakvi negativni utjecaji na djecu. Sve u svemu, ako osposobljeni stručnjaci provode saslušanje djece i ako postoje smjernice o saslušanju djece, stručnjaci podliježu ocjenjivanju kako bi se ponašali na što primjereniji način. Djeca se osjećaju sigurnije ako ima što manje saslušanja, ako je pritom prisutno što manje ljudi te ako saslušanje provodi samo jedan osposobljeni stručnjak. Tako mogu na bolji način iskoristiti svoja prava i pružiti valjanije izvještaje, koje su u manjoj mjeri podložne utjecajima.

„[...] dijete dođe sa svojim roditeljima na policiju i kaže: ‚Kazao sam to policiji‘, misleći da je policija državna institucija kojoj se ne smije lagati. Dijete tijekom istrage dođe i kaže: ‚Već sam rekao na sudu, na županijskom sudu tijekom istrage‘, i sada ga već po treći put zovu da dođe i sve opet ponovi. Strašno.“ (Hrvatska, psiholog)

Dokazi koje je FRA prikupila u deset država članica EU-a u kojima je provedeno ispitivanje pokazuju da države članice ponekad propuste osigurati pravo djeteta da ga se sasluša u sudskim postupcima. Saslušanja i u građanskim i kaznenim postupcima smatraju se traumatičnima za djecu. Međutim, i u kaznenim i u građanskim postupcima postignut je napredak u pogledu stvaranja pravosuđa prilagođenijeg djeci. To je postignuto osiguravanjem većeg sudjelovanja stručnjaka iz područja socijalne skrbi u sudskim postupcima, osobito u saslušanjima u predmetima građanskog prava. U tome je pomoglo i usvajanje posebnih mjera zaštite djece od ponovne viktimizacije.

Sljedeći opći naputci za djelovanje mogu pomoći u osiguravanju da se pravo djeteta da bude saslušano provede na način da je saslušanje što je više moguće prilagođeno djetetu, tako da se osigura da se djeca osjećaju ugodno i sigurno te da su u mogućnosti djelotvorno i slobodno izraziti svoja mišljenja.

Uspostava posebnih sudova za djecu

- Posebni kazneni i građanski sudovi ne postoje u svim državama članicama, a vjerojatnije je da će takve strukture imati prostore prilagođene djeci, alate zaštite i osposobljene stručnjake za djecu. Ako ih još nemaju, države članice EU-a trebale bi uspostaviti takve posebne strukture, kao i sustav pravnih/sudskih stručnjaka kvalificiranih u području prava djeteta i pravosuđa prilagođenog djeci.

Određivanje razine zrelosti djeteta

- Djetetova razina zrelosti od ključne je važnosti u utvrđivanju načina na koje ono treba sudjelovati u sudskim postupcima. Države članice EU-a trebaju uvesti jasnu pravnu definiciju zrelosti.
- Trenutačno, u nedostatku takvih jasnih kriterija, pojedini se suci mogu koristiti vlastitim diskrecijskim pravom u procjeni djetetove razine zrelosti. Države članice EU-a trebaju usvojiti objektivnu metodu procjene djetetove razine zrelosti, vodeći računa o djetetovoj dobi i mogućnosti razumijevanja.

Uspostava procesnih jamstava radi osiguravanja sudjelovanja djeteta

- Stručnjaci smatraju da procesna jamstva u kaznenim postupcima, poput prilagodbe okruženja u kojem se odvija saslušanje tako da ono bude prilagođeno djeci, smanjuju stres kod djece i rizik od sekundarne viktimizacije. U slučaju kaznenih i građanskih postupaka, države članice EU-a trebaju snimati saslušanja videokamerom, uključujući ispitivanja u prethodnom postupku, kako bi se izbjegla nepotrebna ponavljanja i osiguralo da su ona pravno prihvatljivi dokaz. U slučaju kaznenih postupaka, države članice EU-a trebaju uvesti mjere koje bi omogućile da se izbjegne kontakt između djeteta i optuženika i bilo koje druge stranke koju dijete može doživljavati kao prijetnju. U slučaju građanskih postupaka, države članice EU-a trebaju razmotriti mogućnost češćeg odlučivanja za postupak mirjenja kao alternative za sudski proces.

- Osam od deset država članica u kojima je provedeno ispitivanje ima odredbe kaznenog prava o pravu djeteta da bude saslušano kao žrtva, a njih šest o pravu da bude saslušano kao svjedok. U građanskom pravu, ovisno o vrsti slučaja, saslušanje djeteta može biti obvezno, neobvezatno ili potpuno neregulirano. Države članice i, po potrebi, EU trebaju primjenjivati pristup koji omogućuje veću uključivost, tako da u procjeni djetetove razine zrelosti procesna jamstva obuhvaćaju sve predmete koji uključuju djecu u sudskim postupcima.
- Države članice EU-a trebaju osigurati da saslušanje djece obavljaju samo osposobljeni stručnjaci i povećati prisutnost specijaliziranih, osposobljenih stručnjaka tijekom saslušanja. To zahtijeva osiguravanje osposobljavanja stručnjaka u području metoda saslušanja prilagođenih djeci. Tijela vlasti također trebaju osigurati da dijete u svim fazama sudskih postupaka ima potporu osobe od povjerenja koja je neovisna o njegovim roditeljima, a posebno u obavješćivanju i pripremi djeteta za saslušanja. U planiranju politika EU-a također je potrebno usredotočiti se na osposobljavanje stručnjaka i usklađivanje kurikuluma.

Omogućivanje dostupne besplatne pravne pomoći, uključujući besplatan i jednostavan pristup pravnom zastupanju

- U kaznenim predmetima, neke države članice EU-a omogućuju dostupnost besplatne pravne pomoći samo onima koji ispunjavaju financijske uvjete u tom pogledu. U pogledu građanskih predmeta, ispitanici iz svih zemalja izvješćuju o nedostatku pravnog zastupanja za djecu. Države članice EU-a trebaju osigurati bezuvjetnu pravnu pomoć svoj djeci. To treba uključivati besplatan pristup pravnom zastupanju u okviru postupaka i uklanjanje birokratskih prepreka kao što su dugo trajanje postupaka ili provjera imovinskog statusa.
- Države članice EU-a trebaju osigurati da se svoj djeci i njihovim roditeljima/skrbnicima osiguraju jasne smjernice o pristupu pravnoj pomoći, kao i dostupnost odvjetnika specijaliziranih za djecu, kako bi oni zastupali djecu u građanskim i kaznenim postupcima.

Obećavajuća praksa

Uvođenje „tandemskih“ skrbnika

U Ujedinjenoj Kraljevini (Engleskoj i Walesu) svakom djetetu koje je stranka u određenom građanskom predmetu Služba za podršku i savjetovanje u sudskim postupcima povodom obiteljskih i dječjih sporova dodjeljuje skrbnika koji vodi postupke u djetetovo ime. Skrbnici zastupaju djecu na sudu te su nadležni za izvješćivanje o željama i osjećajima djece. Nadležni su također za objašnjavanje pravnog postupka te za obavješćivanje djeteta o razvoju predmeta i njegovu konačnom ishodu. Skrbnici također imenuju odvjetnike radi pružanja pravnog zastupanja za djecu, što je poznato pod nazivom „tandem model“ zastupanja. U slučaju kada je mišljenje skrbnika o najboljem interesu djeteta u sukobu sa stajalištem djeteta, drugi pravni zastupnik može zasebno predstavljati dijete.

U Finskoj, u slučaju kada sukob interesa sprečava da djetetovi roditelji budu njegovi skrbnici tijekom pravnih postupaka, djetetu se dodjeljuje skrbnik koji na sudu predstavlja njegove najbolje interese. U nekim finskim općinama (na primjer u regiji Kouvola-Kotka) postoji mogućnost dodjeljivanja socijalnog stručnjaka i pravnog savjetnika kao skrbnika *ad litem*, što je sustav suradnje također poznat kao „tandem model“.

Smanjenje duljine postupaka

- Sedam od deset država članica EU-a u kojima je provedeno ispitivanje ima posebne pravne odredbe o sprečavanju nepropisnih odugovlačenja u sudskim predmetima u koje su uključena djeca u kaznenom području, dok samo tri države članice imaju ubrzane predmete koji uključuju djecu u građanskom području, ali samo pod određenim uvjetima. Države članice EU-a trebaju uvesti djelotvorna jamstva kako bi se izbjegla nepotrebna odugovlačenja.
- Države članice trebaju uvesti jasna pravila kojima se ograničava ukupan broj dozvoljenih saslušanja i razgovora s djecom i u građanskim i kaznenim predmetima. Države članice EU-a trebaju ojačati suradnju među uključenim stručnjacima različitih disciplina kako bi se smanjio broj saslušanja.

Osiguravanje pravila i smjernica za stručnjake o načinu saslušanja djece

- Rezultati FRA-ina terenskog rada pokazuju da prakse u pogledu saslušanja općenito ovisе o pojedinačnim stručnim vještinama te se

razlikuju ovisno o sudu i regiji. Standardizirana, detaljna pravila ili smjernice, kao što su one koje se upotrebljavaju u Finskoj ili Ujedinjenoj Kraljevini, pomažu u smanjenju broja saslušanja te omogućuju bolju komunikaciju s djetetom. Države članice EU-a trebaju osigurati da se svim stručnjacima uključenima u sve sudske postupke pruže jasna pravila i smjernice

prilagođene djeci o načinu saslušanja djece. To treba osigurati zajedno sa standardizacijom postupaka i koordinacijom različitih aktera kako bi se uskladio postupak saslušanja. Obaveštavajuće prakse mogu služiti kao referentne točke. U poboljšanju postupaka pomogla bi razmjena smjernica i obaveštavajućih praksi unutar i među državama članicama EU-a.

Obećavajuća praksa

Razrada smjernica za razgovor s djecom

Ministarstvo pravosuđa u Ujedinjenoj Kraljevini (Engleskoj i Walesu) u izvješću iz 2011. utvrdilo je smjernice za razgovor s djecom žrtvama i svjedocima. Smjernice pod nazivom Osiguravanje najboljih dokaza u kaznenim postupcima: smjernice za razgovor sa žrtvama i svjedocima i smjernice o uporabi posebnih mjera (ABE)* upućene su svima koji su uključeni u relevantne istrage, uključujući policiju, socijalne radnike za odrasle i djecu te pripadnike pravne struke. Razgovori s djecom u okviru ABE-a mogu se snimati i naknadno ponovno prikazivati umjesto djetetova osnovnog svjedočenja.

Škotska je vlada također utvrdila smjernice za najbolje prakse u pogledu vođenja razgovora, i to u svojoj publikaciji iz 2011. pod nazivom Smjernice o zajedničkom istražnom razgovoru s djecom svjedocima u Škotskoj.** U tim se smjernicama propisuje da razgovore trebaju zajednički obavljati posebno osposobljeni policijski službenici i socijalni radnici te da oni trebaju biti snimani videokamerom. Socijalni radnici osposobljeni za obavljanje zajedničkih istražnih razgovora rade u partnerstvu, na istom mjestu, s policijskim službenicima kako bi se olakšalo dobivanje brzih odgovora na postavljena pitanja tijekom razgovora. Iako se ti razgovori snimaju videokamerom, standardna je praksa da dijete uživo i usmeno daje iskaz.

U Finskoj i policija i psiholozi slijede smjernice za saslušanje i obavješćivanje djece. Smjernice je izradio Nacionalni istraživački i razvojni centar za zdravlje i blagostanje (*Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämisskeskus, Stakes/Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården, Stakes*).**^{***} Finska je također utvrdila poseban skup smjernica za razgovore s djecom koja su žrtve seksualnog zlostavljanja i/ili napada i zlostavljanja.

* *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on interviewing victims and witnesses and guidance on using special measures*: www.justice.gov.uk/downloads/victims-and-witnesses/vulnerable-witnesses/achieving-best-evidence-criminal-proceedings.pdf

** *Guidance on Joint Investigative Interviewing of Child Witnesses in Scotland*: www.scotland.gov.uk/Publications/2011/12/16102728/0

*** *Stakes 2003.: Smjernice o istraživanju seksualnog zlostavljanja te napadanja i zlostavljanja djece pod nazivom Opas lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittämisestä, nisu javno dostupne.*

Uporaba prilagođenih prostora za saslušanje djece

- I u slučaju kada su prostorije prilagođene djeci dostupne za uporabu u kaznenim postupcima, one se rijetko upotrebljavaju u građanskim predmetima. Države članice trebaju osigurati da su prostorije za razgovor prilagođene djeci dostupne kao mogućnost i za građanske predmete u nedostatku drugih prostora prilagođenih djeci, a ne samo za kaznene predmete. Takve prostorije trebaju biti dostupne u cijeloj zemlji, uključujući u ruralnim područjima.
- U državama članicama postoje znatne razlike i u pogledu uporabe postojećih prostorija

prilagođenih djeci, ovisno o čimbenicima kao što je mogućnost pristupa lokacijama koje imaju opremu za snimanje. Države članice trebaju ukloniti tehničke i logističke prepreke kako bi uporaba prostorija prilagođenih djeci postala standardna praksa.

- Prostorije prilagođene djeci obično sadrže igračke, videorekordere i alate za prikupljanje dokaza, no stručnjaci tvrde da oprema često nije prilagođena odgovarajućoj dobi djeteta. Države članice EU-a trebaju osigurati da su takve djeci prilagođene prostorije za čekanje, razgovor i saslušanje opremljene tako da odgovaraju različitim dobnim skupinama.

Obećavajuća praksa

Uporaba alata za razgovor prilagođenih djeci

U nekoliko zemalja upotrebljavaju se materijali u obliku igračka koji olakšavaju komunikaciju s djecom tijekom saslušanja. Prostorije za razgovor prilagođene djeci u estonskim policijskim postajama opremljene su anatomskim lutkama koje se mogu odijevati i razodijevati za potrebe slučajeva seksualnog zlostavljanja, što je alat koji se upotrebljava u brojnim zemljama. Socijalni radnici u Finskoj često se koriste „kartama s plišanim medvjedićima“ kako bi pomogli djeci da iznesu i pojasne svoje osjećaje. Osmišljene su i inačice tih karata za stariju djecu.

Finska, Kuovola. Upotrebljavani materijal tijekom saslušanja djece ovisno o dobi i stupnju razvoja djeteta.

Tallinn, Estonija. Lutke koje se upotrebljavaju tijekom saslušanja djece.

Pravo na obaviještenost

Pravo djece uključene u sudske postupke na obaviještenost ključno je za njihovo djelotvorno sudjelovanje i dobrostanje. Pružanje konkretnih informacija u malim, lako savladivim dozama kroz sve faze postupaka može ublažiti djetetovu nelagodu pri suočavanju s pravnim sustavom, koji ga može uplašiti, a s kojim se dijete obično tada prvi put susreće. Dobro obaviještena djeca imaju veće samopouzdanje i povjerenje u pravosudni sustav. Osjećaju se sigurnije i slobodnije govore, što znači da se njihovi iskazi u većoj mjeri uzimaju u obzir te da mogu u većoj mjeri sudjelovati u postupcima.

„Mislim da su oni prilično uplašeni i prestrašeni kada trebaju doći ovamo i ustvari ne znaju što im se događa, zašto su dovedeni ovamo i stoga su uplašeni. Dijete to tako doživljava. Primjerice, jedna je djevojčica jednom upitala: „Zar ću dobiti injekciju?““ (Rumunjska, sudac)

U pogledu kaznenih sudskih postupaka, pravo na obaviještenost uključeno je u zakonodavstvo svih

država članica EU-a u kojima je provedeno ispitivanje, osim Škotske u Ujedinjenoj Kraljevini. Međutim, provedeni intervjui pokazuju da postoje znatne razlike u tome kako su djeca obaviještena, u smislu da postoje razlike u pogledu pruženih informacija, osoba koje ih pružaju i trenutka kada se to čini. Pravo na obaviještenost u manjoj je mjeri regulirano u građanskim sudskim postupcima, u kojima je pravnim i socijalnim stručnjacima pruženo više slobode u pogledu prosuđivanja o tome koje informacije treba pružiti djetetu.

„[Pružanje informacija] jako je važno jer ako djetetu ne priopćimo njegova prava, ono možda neće biti upoznato s njima iz nekog drugog izvora. [...] Smatram da saznanje da može imati koristi od nečeg predstavlja prednost za dijete jer mu omogućuje da poželi i želi ostvariti korist za sebe.“ (Rumunjska, psiholog)

Roditelji su obično prvi koje se obavješćuje o postupcima i imaju veliku ulogu u osiguravanju informacija. Često se očekuje da će oni biti primarni pružatelji informacija tako što će svojoj djeci objasniti prirodu materije, čak i kada se iste informacije šalju izravno

djeci. Mnogi ispitani stručnjaci tu praksu smatraju spornom jer roditeljski utjecaj može biti pristran, osobito u građanskim postupcima.

„Istina je da se tu ne radi planski. Mi se ustvari ne opterećujemo time da saznamo koje su informacije pružene djetetu.” (Francuska, tužitelj)

U pogledu toga kakve informacije treba pružiti, stručnjaci za kaznene i građanske predmete suglasni su da bi djeca trebala biti obaviještena o svojim pravima, fazama postupaka, dostupnosti zaštitnih mjera te o tome što mogu očekivati od saslušanja. Nekoliko je stručnjaka vodilo raspravu o tome kako pronaći odgovarajuću ravnotežu između propisnog obavješćivanja djece i nastojanja da se dijete ne optereti informacijama. Konkretno razumljive informacije mogu ublažiti, a previše informacija povećati nelagodu.

„Djetetu se moraju pružiti određene informacije, ali tako da to bude u određenim dozama.” (Estonija, odvjetnik)

Dob i razvojna faza djeteta utječu na njegovu mogućnost razumijevanja informacija o postupku. Stoga informacije trebaju biti prilagođene djetetovoj dobi, razvojnoj fazi, podrijetlu i psihološkom stanju. Stručnjaci se slažu da je djeci potrebno pružiti odgovarajuće informacije te da čak i vrlo mala djeca mogu razumjeti važnost svojeg svjedočenja. Međutim, stručnjaci smatraju da je mlađoj djeci dovoljno pojasniti opći postupak i njihovu ulogu u njemu, a ne i sitne pravne detalje.

Načini na koje se pružaju informacije variraju u rasponu od internetskih stručnih materijala s uputama o tome kako i o čemu obavješćivati djecu, pisama

poziva ili međunarodnih dopisa za odrasle, usmenih objašnjenja za djecu o njihovim pravima ili posebno izrađenih informativnih knjižica za djecu različitih dobnih skupina i jezičnog podrijetla. Roditeljima i stručnjacima koji su potpora djetetu (socijalnim radnicima, pravnim zastupnicima) također trebaju biti osigurani informativni materijali pripremljeni za djecu kako bi oni te informacije mogli prenijeti na jednostavan i pristupačan način.

„Svaka nova osoba koja dođe ima drugačiji pristup prema djeci te na drugačiji način poima i razumije ono što treba raditi [...] izostaje učinkovitost. Na primjer, ako smo prije godinu dana imali slučaj u vezi s [...] i neki kolega (ili ja) je radio s djetetom i, tada, ako nakon nekog vremena novi kolega ima novi sudski poziv i novi predmet s istim djetetom, on predočuje informacije na različit način. Poneko dijete tada može biti zbunjeno.” (Bugarska, socijalni radnik)

Pravo na obaviještenost ne primjenjuje se samo kada je dijete već uključeno u sudski postupak nego i prije početka postupka kako bi bilo osviješteno o svojem pravu da bude saslušano u pitanjima koja ga se tiču. Francuska primjenjuje sveobuhvatan pristup.

Ispitanici su kazali da se stupanj potpunog ispunjavanja prava djeteta na obaviještenost može poboljšati i u kaznenim i građanskim postupcima. Kada je informativni materijal prilagođen potrebama djece, uzimajući u obzir djetetovu dob i stupanj razvoja, i kada su dostupne posebne informativne usluge, poput posjeta prije početka suđenja, djeca se osjećaju sigurnije i slobodnije govore, što također znači da se njihovi iskazi u većoj mjeri uzimaju u obzir.

Obećavajuća praksa

Omogućivanje dostupnosti pravnih informacija i savjeta za djecu

U nekoliko gradova u Francuskoj uspostavljene su kontaktne točke na kojima je djeci omogućen pristup specijaliziranim odvjetnicima koji pružaju informacije o njihovim pravima te savjete i podršku u građanskim ili kaznenim pravnim pitanjima. Ta je mogućnost besplatna i povjerljiva i često uključuje informativne usluge te vruće linije i seminare o podizanju svijesti u školama.

Ovo je oglas za program pružanja odvjetničkih usluga djeci („Avoc’enfants“) koji omogućuje da se maloljetnici i mlađi punoljetnici uključeni u građanske ili kaznene predmete obrate odvjetnicima specijaliziranim za pitanja djece za savjet i informacije o svojim pravima.

Obvezni postupci u pogledu toga tko treba, kako, kada i o čemu obavješćivati dijete

- I u kaznenom i u građanskom pravu stručnjaci smatraju da su nacionalni okviri odveć općeniti. Nedostaju im pojedinosti o tome tko treba, gdje, kako, kada i o čemu obavješćivati djecu. Pružene se informacije stoga razlikuju i djeca često nisu obaviještena na odgovarajući način. Države članice i, po potrebi, EU trebaju osigurati da se zakonskim odredbama svoj djeci, za sve sudske postupke, zajamči pravo na obaviještenost.
- Osiguravanje informacija o sudskoj odluci pokazalo se najslabijim elementom u svim državama članicama u kojima je provedeno ispitivanje. Informacije koje se pružaju nakon završetka suđenja trebaju uključivati jasne upute o pravima djeteta i dostupnim im mogućnostima, uključujući pravo na žalbu i usluge naknadne skrbi. Te se informacije uvijek trebaju prenositi jezikom prilagođenim djeci te trebaju biti oblikovane tako da su primjerene djetetovoj dobi i stupnju zrelosti.
- Obveza obavješćivanja djece u području građanskog prava još je manje izražena nego u području kaznenog prava. Prije nego što navršje dob u kojoj postaju poslovno sposobne osobe, djecu uglavnom obavješćuju roditelji ili pravni zastupnici. Države članice trebaju razmotriti mogućnost pridavanja većeg značenja psiholozima i nadležnim socijalnim radnicima u takvim odredbama, kao i proširenja opsega informacija koje se pružaju djetetu.

Dostupnost službi potpore za propisno obavješćivanje djece i njihovih roditelja

- Službe potpore, a posebno službe potpore za žrtve i svjedoke, imaju važnu ulogu u pružanju informacija djeci i njihovim roditeljima, pripremi djece za sudska saslušanja, pružanju pratnje u postupcima, praćenju razine njihova razumijevanja i osiguravanju njihove potpune zaštite. Usluge tih službi mogu uključivati obiliske prije suđenja kako bi se djeca upoznala sa sudovima, kućne posjete te pružanje potpore prije, tijekom i nakon suđenja. Države članice i, po potrebi, EU trebaju osigurati uspostavu službi potpore i njihovu dostupnost za svu djecu koja sudjeluju u sudskim postupcima.
- Iako većina država članica pruža službe potpore, opće je uvjerenje, osobito među socijalnim radnicima, da je potrebno učiniti mnogo više u tom pogledu. U državama članicama u kojima ne postoje obvezni zahtjevi u pogledu postupaka obavješćivanja čini se da su programi potpore usredotočeni na teške slučajeve i posebne vrste kaznenih djela, kao što su trgovina ljudima i seksualno zlostavljanje, te na žrtve, no ne nužno i na svjedoke. Nadalje, djeci i njihovim roditeljima često nisu osigurane dostatne informacije o dostupnim službama potpore te stoga oni nisu u mogućnosti iskoristiti prednosti takvih usluga. Potrebno je poduzeti određene mjere kako bi se osiguralo da se djeci i njihovim roditeljima ili skrbnicima osiguraju informacije o službama potpore. Države članice također trebaju imati u vidu važnost uloge roditelja u pružanju informacija i potpore djeci te trebaju osigurati potporu u naporima da se poveća svijest i potpora roditelja.

Obecavajuća praksa

Obavješćivanje djeteta žrtve o ishodu postupka

U Njemačkoj su Zakonom o zaštiti žrtava iz 1986. i dvama reformnim zakonima o pravima žrtava osnažena prava žrtava i svjedoka. Ti zakoni uključuju obvezu obavješćivanja žrtava o pravomoćnoj presudi i osiguravanje pristupa sudskoj dokumentaciji za žrtve. Slično tomu, prakse koje se primjenjuju u Finskoj osiguravaju da su djeca žrtve obaviještena o ishodu postupka. Presuda za žrtve mlađe od 15 godina dostavlja se djetetovu odvjetniku ili skrbniku. Odvjetnik je tada odgovoran obavijest prenijeti djetetu i obitelji. Skrbnik ili odvjetnik obavješćuje dijete i o praktičnim aspektima presude, na primjer o plaćanju odštete. Ako je dijete starije od 15 godina, presuda se dostavlja osobno.

Obećavajuća praksa

Osiguravanje posrednika u razgovorima i saslušanjima

Posrednici predstavljaju važan dodatni element mjera pravne potpore dostupne djeci u Ujedinjenoj Kraljevini (Engleskoj i Walesu). Posrednik može pružiti pomoć u planiranju i provedbi policijskog razgovora, osigurati pismeno izvješće za sud o djetetovim komunikacijskim sposobnostima te pružiti savjete tijekom saslušanja djeteta ako ispitivanje nije primjereno. Međutim, troškovi i ograničena dostupnost posrednika čimbenici su koji sprečavaju da oni postanu standardna mjera potpore. Iako se usluge registriranih posrednika sve više upotrebljavaju u pružanju potpore jako malo djeci ili djeci s određenim invaliditetom koji otežava komunikaciju, one uglavnom još nisu dostupne mladima koji ne pripadaju nekoj drugoj ranjivoj skupini. Ipak, suci izvješćuju da ih je iskustvo rada s posrednicima potaklo da prekidaju neprimjereno ispitivanje čak i u odsutnosti posrednika.

Dotadne informacije dostupne su u Zakonu o pravnim i kaznenim dokazima u sporovima koji se tiču mladih iz 1999., www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/23/contents

Jedinstvena osoba nadležna za pripremu, obavješćivanje i potporu djetetu prije, tijekom i nakon sudskih postupaka

- I u kaznenom i u građanskom pravu nacionalni su okviru obično odveć općeniti te posebno ne naznačuju tko treba obavješćivati djecu. Pružanje informacija stoga ostaje na roditeljima, neovisno o tome jesu li oni sami dobro obaviješteni ili o tome jesu li neutralne stranke. U drugim slučajevima stručnjaci razvijaju vlastite, često različite prakse. Države članice i, po potrebi, EU trebaju osigurati da se stručnjacima pruže jasna pravila i smjernice za obavješćivanje djece radi jamčenja sustavnog, standardiziranog pristupa prilagođenog djeci. To također zahtijeva odgovarajuće osposobljavanje svih stručnjaka zaduženih za obavješćivanje djece.
- Istraživanja pokazuju da djeca nisu dovoljno obaviještena ako ne postoji jedinstvena stručna osoba imenovana kontaktnom osobom koja je zadužena za njihovo obavješćivanje i pripremu tijekom postupka. Države članice stoga trebaju razmotriti mogućnost imenovanja jedne takve nadležne osobe. Ta osoba treba biti dostatno osposobljena i dostupna u svim fazama postupka te treba djelovati kao posrednik između djeteta i službi potpore i zaštite djeteta, policijskih službenika, sudaca, tužitelja te odvjetnika i roditelja. Socijalni se stručnjaci smatraju prikladnima za tu ulogu jer djetetu mogu pružiti potporu dulje nego suci i drugi pravni

stručnjaci. U slučaju da nije omogućena dostupnost jedinstvene kontaktne točke, države članice trebaju osigurati učinkovitu međusobnu koordinaciju različitih aktera zaduženih za obavješćivanje.

Dostupnost informacija prilagođenih djeci

- Brojne države razvile su materijale prilagođene djeci u kojima se objašnjavaju pravni postupak, prava djeteta, uloga svih uključenih, pismo poziva za djecu i pravne obavijesti, kao i sve što će djeca doživjeti na sudu. Drugdje se pak djeci daju isti materijali koji se upotrebljavaju za informiranje odraslih, s time da čak niti takvi materijali nisu sustavno dostupni. Države članice trebaju uspostaviti jasna standardizirana pravila za pružanje prilagođenih informacija djeci uključenoj u sve sudske postupke radi osiguravanja načela jednakog postupanja. One također trebaju upotrebljavati razne kanale i formate poput brošura i letaka dostupnih na internetu ili u tiskanom obliku, što uključuje pismene i usmene informacije. Već gotove materijale potrebno je upotrebljavati i razmjenjivati unutar i između država članica EU-a.

Obećavajuća praksa

Osiguravanje informativnih knjižica prilagođenih djeci

Škotsko upravno tijelo za izvješćivanje djece razvilo je širok raspon letaka za djecu o sustavu saslušanja djece i njihovoj ulozi u njemu. Ti su letci dostupni za različite dobne skupine: skupinu od pet do osam godina, skupinu od osam do dvanaest godina i skupinu od trinaest i više godina.* Istodobno sa slanjem „razloga za upućivanje“, osoba zadužena za izvješćivanje djece šalje te letke djetetu (ili njegovim roditeljima ako dijete ima manje od 12 godina). Socijalni radnik temelji svoj razgovor s djetetom na tim materijalima, objašnjavajući što će se događati na saslušanju i odgovarajući na eventualna pitanja. Ovisno o djetetovoj dobi i mogućnostima, socijalni radnik može primijeniti metodu terapije uz igru. Škotsko upravno tijelo za izvješćivanje djece provelo je istraživanje među djecom o učinkovitosti trenutnog sustava zastupanja djece i ustanovilo je da se djeci ne pruža dovoljno informacija. Osmislilo je i projekt za ocjenjivanje vlastitih materijala uz pomoć povratnih informacija djece s iskustvom u sustavu.**

* Škotske knjižice: www.scotland.gov.uk

** *Getting It Right For Every Child – Children and young people's experiences of advocacy support and participation in the Children's Hearings System: Big Words and Big Tables: www.gov.scot/Publications/2006/04/27142650/0*

Pravo na zaštitu i privatnost

U međunarodnim se normama daje jasan prioritet zaštiti djece uključene u sudske postupke, uz istodobno poticanje njihova sudjelovanja u tim postupcima. Zaštićeno i sigurno okruženje nužno je kako bi sudjelovanje djece bilo potpuno i učinkovito te kako bi se izbjegla moguća ponovna traumatizacija.

Mjere zaštite djece postoje na mnogim različitim razinama u okviru postupaka, a njihova provedba trebala bi se smatrati ključnom za osiguravanje pravosuđa prilagođenog djeci. One su važne kako bi se osiguralo pravo djeteta da bude saslušano i obaviješteno na nediskriminirajući način, uz vođenje računa o najboljim interesima djeteta, koji uključuju mjere zaštite djetetove privatnosti. Općenito govoreći, postojanje dosljednih i sustavnih praksi prilagođenih djeci koje se temelje na jasnim propisima i smjernicama povećava vjerojatnost da će dijete biti zaštićeno i sigurno. Ipak, stručnjaci tvrde da je u nekim područjima potrebna prilagodljivost kako bi se određeni pristup mogao prilagođavati ovisno o pojedinom slučaju.

„Naravno da ne možete osigurati da će [pružanje informacije] uvijek rezultirati osjećajem sigurnosti. Upravo suprotno, to može stvoriti još veću nelagodu. Na neki način, mi kao odrasli ne bismo trebali previše razmišljati o tome da djeca moraju biti zaštićena. Naravno, neizbježno je da morate razmišljati i o tome, da je funkcija zaštite djeteta važnija od funkcije sudjelovanja djeteta u predmetu. [...] No opet, ako govorite samo o predmetu i tome kako će se razvijati, to nikada ne može biti štetno.“
(Finska, skrbnik (drugi specijalizirani stručnjak))

Rezultati FRA-ina terenskog rada i prikupljenih podataka Europske komisije pokazuju da je velika većina ispitanih država članica uložila znatne napore u pogledu osiguravanja zaštite djece koja sudjeluju u kaznenim postupcima od štetnih utjecaja te zaštite njihove privatnosti. Najveći napredak, čini se, postignut je u pogledu prava djece na zaštitu i privatnost, i sa strukturnog i s postupovnog stajališta. Pravo djece na privatnost uređeno je na nekoliko načina i u građanskom pravu.

Potrebno je donijeti preventivne mjere s ciljem zaštite djece od negativnih utjecaja kao što su odmazda, zastrašivanje i ponovna viktimizacija. Takve su mjere posebno važne u slučaju kada je dijete žrtva obiteljskog nasilja ili zlostavljanja od bliskog skrbnika. Djetetovu privatnost ozbiljno ugrožava i djetetov kontakt s pravosudnim sustavom, osobito u slučaju kada dotični predmet privuče pozornost medija. Uz vođenje računa o tome,

u smjernicama Vijeća Europe utvrđen je širok raspon jamstava koja osiguravaju potpunu zaštićenost djetetove privatnosti. Konkretno, osobni podaci o djeci i njihovoj obitelji, uključujući njihova imena, slike i adrese, ne smiju se objavljivati u medijima. Potrebno je poticati uporabu videokamera kada god dijete daje dokaze ili se s njime provodi saslušanje. U tim slučajevima broj prisutnih osoba treba biti ograničen na one koji su izravno uključeni, a svaka informacija koju dijete pruži treba biti povjerljiva ako postoji opasnost od povređivanja djeteta. Nadalje, pristup osobnim podacima i njihovo prenošenje treba omogućiti samo kada je to posve nužno, pritom vodeći računa o najboljim interesima djeteta.

Sustavi zaštite djeteta

- Države članice moraju osigurati da se s djecom uključenom u sudske postupke uvijek postupa kao s osobama kojima je potrebna posebna zaštita, uzimajući u obzir njihovu dob, stupanj zrelosti, razinu razumijevanja i bilo kakve komunikacijske poteškoće koje imaju. Sustavi zaštite djeteta trebaju se temeljiti na cjelovitom i ciljanom pristupu u okviru kojeg se ne vodi računa samo o općim posebnim potrebama djece nego i o svim drugim njihovim mogućim ranjivostima, primjerice u slučaju djece koja su žrtve ili svjedoci seksualnog zlostavljanja ili obiteljskog nasilja, djece s invaliditetom i djece koja imaju status migranta. To uključuje potrebu za jačanjem sustava stručnjaka zaduženih za predmete u koje su uključena djeca, koji su stručni u području zaštite i sigurnosti djece i koji su u mogućnosti pomoći u prepoznavanju bilo kakvih njihovih posebnih potreba u pogledu zaštite. U okviru planiranja politika EU-a potrebno je usredotočiti se na osiguravanje smjernica o djelotvornim i koordiniranim sustavima zaštite djeteta.

Obećavajuća praksa

Zaštita identiteta djece na internetu

U Estoniji, u sudskim dokumentima koji su dostupni javnosti (uključujući na internetskoj stranici suda) ne objavljuju se pojedini djetetovu identitetu, već samo inicijali njegova imena.

U francuskim zakonima o slobodi novinarstva također postoji obveza zaštite od javnog objavljivanja imena djece žrtava.

Izvor: Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse (1881.), članak 39.a

Uspostava procesnih jamstava radi osiguravanja zaštite djeteta

- U nacionalnim pravnim okvirima predviđene su razne zaštitne mjere za sudska saslušanja koje bi se trebale smatrati osnovom u pogledu osiguravanja pravosuđa prilagođenog djeci. Međutim, u praksi se te mjere često ne provode u potpunosti te su uglavnom prepuštene diskrecijskim odlukama sudaca. Neke također mogu biti ograničene u smislu da se provode samo ovisno o dobi i ulozi djeteta u postupcima, primjerice samo za žrtve, ali ne i za svjedoke. Države članice trebaju uspostaviti procesna jamstva i pratiti njihovu provedbu kako bi se osiguralo da su sva djeca uključena u sve sudske postupke zaštićena od povreda, moguće ponovne traumatizacije i prepoznavanja prije, tijekom i nakon postupka.
- Takve zaštitne mjere uključuju snimanje videokamerom, što bi trebala biti standardna praksa u kaznenim i neobvezatna praksa u građanskim postupcima. Okruženje i aktivnosti također trebaju biti prilagođeni tako da se ograniči broj razgovora, regulira prisutnost stručnjaka te osigura pristup službama potpore i osobama za pružanje redovne potpore djeci tijekom i nakon postupka.
- Policijske postaje, sudnice i druga mjesta na kojima se provodi saslušanje djece trebaju biti opremljena ispravnom tehničkom opremom za snimanje, a stručnjaci trebaju biti osposobljeni za uporabu te opreme. Potrebno je osigurati odgovarajuću dodjelu ljudskih potencijala i financijskih sredstava.
- Mjerama zaštite identiteta treba se zaštititi privatnost djece uključene u sudske postupke tako da se, primjerice, osigura da se snimljeni podaci pohrane na sigurno, uz propisno vođenje računa o zakonodavstvu o zaštiti podataka.
- Potrebno je da države članice uspostave ne samo mjere kojima se omogućuje izbjegavanje kontakta s optuženikom tijekom saslušanja (uz pomoć kontakta putem videoveze, zaslona kojima se dijete zaklanja od optuženika ili tako da se optuženika udalji iz sudnice tijekom djetetova svjedočenja) nego i mjere da se to spriječi i prije i nakon saslušanja. Države članice i, po potrebi, EU trebaju osigurati okruženje prilagođeno djeci u svim fazama postupka te da su svi sudovi i policijske postaje opremljeni odgovarajućim čekaonicama prilagođenima djeci te zasebnim ulazima. Takve se prostorije trebaju sustavno upotrebljavati kako bi se dijete zaštitilo od susretanja s navodnim počiniteljem ili članom obitelji u sukobu s djetetom te od neprijatnog okruženja dok dijete čeka da bude saslušano.

Obećavajuća praksa

Sprečavanje kontakta između djeteta i optuženika

Centar za potporu žrtvama Tartumaa (*Tartumaa Ohvriabikeskus*) u Estoniji napravio je zaseban ulaz u stražnjem dijelu zgrade za posebno traumatiziranu djecu. Neke sudnice u Finskoj također imaju zasebne ulaze, a zasebni ulazi i čekaonice elementi su kojima se pridaje veliko značenje i u sudovima u Ujedinjenoj Kraljevini.

Estonija. Zaseban ulaz u stražnjem dijelu zgrade u Centru za potporu žrtvama Tartumaa.

Pravo na nediskriminaciju

U smjernicama Vijeća Europe nediskriminacija, najbolji interesi djeteta, dostojanstvo i vladavina prava prepoznati su kao temeljna načela pravosuđa prilagođenog djeci. Ispitani stručnjaci naveli su da je načelo nediskriminacije od osobite važnosti za djecu s invaliditetom ili za djecu različitog nacionalnog ili etničkog podrijetla.

Unatoč postojećim pravnim odredbama o načelu jednakog postupanja, ispitanici su istakli da postoje problemi u pogledu djece u ranjivim situacijama, a priroda tih problema razlikuje se u različitim zemljama. U nekim su se zemljama ispitanici usredotočili na postupanje prema romskoj djeci, a u drugima na žrtve trgovine ljudima. U svim slučajevima ispitanici su naglasili da je nužna prilagodba posebnim potrebama djeteta te su izrazili zabrinutost zbog nedovoljne stručnosti osoba koje dolaze u kontakt s djecom i nedovoljne pristupačnosti sudskog okruženja.

„[...] Ne postoji sustav koji brine o takvoj djeci [s invaliditetom] u sustavu. Svi prebacuju problem na nekog drugog. [...] Rekao bih da, čim se suočimo s djetetom s takvim problemima koje treba subjekte drugog profila, socijalne, medicinske, obrazovne i pravosudne, tada odjednom uočavamo nedostatke sustava koji nije stvoren tako da brine o takvoj djeci.” (Francuska, tužitelj)

S djecom bi trebalo postupati jednako u sudskim postupcima neovisno o njihovu spolu, rasi, boji kože, etničkom ili socijalnom podrijetlu, genetskim obilježjima, jeziku, vjeri ili uvjerenjima, političkom ili bilo kakvom drugom opredjeljenju, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovinskom stanju, rođenju, invaliditetu, dobi, seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu ili rodnom izražavanju. Države članice trebaju posebnu pozornost posvetiti djeci u osobito ranjivim situacijama, kao što su djeca koja žive u velikom siromaštvu ili razdvojenju djece migrantima.

Osiguravanje načela jednakog postupanja za svu djecu uključenu u sudske postupke

- Države članice i, po potrebi, EU trebaju osigurati da se prema djeci postupa jednako u okviru svih mjerodavnih procesnih jamstava i usluga pruženih prije, tijekom i nakon njihova sudjelovanja u sudskim postupcima. Podaci o pristupu djece pravosuđu trebaju biti dostupni svoj djeci, na način da su prilagođeni određenim skupinama djece (primjerice djeci koja su u osobito ranjivim situacijama) kako bi se osigurao ciljani pristup i pratila pristupačnost pravosudnog sustava.
- Ispitanici su izrazili sumnje u pogledu nedostatne stručnosti u raznim pitanjima, što za posljedicu može imati manju razinu pristupačnosti usluga. Svi stručnjaci trebaju biti upoznati s različitim ranjivostima određene djece te prosljediti takve slučajeve stručnim osobama za dotično područje ranjivosti ili s njima surađivati. Potrebno je uspostaviti smjernice i protokole koji bi stručnjake usmjeravali u takvim postupcima te pakete mjera zaštite i sigurnosti.
- Britanski su ispitanici ocijenili pozitivnom inicijativu Ujedinjene Kraljevine o prevođenju postojećih materijala prilagođenih djeci na različite jezike. Izdvojili su i druge pozitivne prakse, uključujući praksu da s djevojkama žrtvama seksualnog zlostavljanja razgovore vode policijske službenice te smjernice tužitelja Ujedinjene Kraljevine o tome kako razgovarati s osobama s intelektualnim poteškoćama. Države članice trebaju osigurati da se posebnim smjernicama i odredbama urede i posebno utvrde načini pružanja potpore djeci uključenoj u sudske postupke, uključujući putem osiguravanja odgovarajućih informacija na jeziku i u formatu koje djeca mogu razumjeti, a vodeći računa o potrebama u pogledu tumačenja i prijevoda ili prepreka povezanih s fizičkim ili drugim oštećenjima.
- Države članice trebaju posebnu pozornost posvetiti olakšavanju pristupa pravosuđu i osiguravanju

nužne pravne pomoći, pravnog zastupanja i potpore za djecu u posebno ranjivim situacijama.

FRA-ine AKTIVNOSTI

Usredotočenost na odbojnost prema djeci s invaliditetom

Ciljano odbojno ponašanje prema djeci s invaliditetom područje je koje obilježava izraziti nedostatak podataka diljem država članica EU-a. FRA predviđa provedbu inovativnog projekta za rješavanje problema u vezi s neizvješćivanjem o zlostavljanju, nedostatkom potpore i osviještenosti o pravima u pogledu djece s invaliditetom te za utvrđivanje praksa za rješavanje tih problema.

Sveobuhvatni usporedni podaci o zakonodavstvu, politikama i uslugama dostupnima diljem EU-a pomoći će institucijama i državama članicama EU-a te civilnom društvu u djelotvornoj borbi protiv takva odbojnog ponašanja. Izvješće će biti dostupno 2015.

Više informacija potražite na: <http://fra.europa.eu/en/project/2012/children-disabilities-targeted-violence-and-hostility>

Načelo najboljih interesa djeteta

U smjernicama Vijeća Europe najbolji interesi djeteta prepoznati su kao jedno od četiriju temeljnih načela pravosuđa prilagođenog djeci.

No, iako je koncept najboljih interesa djeteta uključen u normativni okvir većine država članica EU-a u kojima je provedeno ispitivanje, većina je ispitanika uočila da je taj koncept složen i nejasan pojam podložan tumačenjima te da nedostaju alati za prepoznavanje, ocjenjivanje i izvješćivanje o tome kako se ti najbolji interesi trebaju ostvarivati. Nepovoljnim su ocijenili nedostatak jasne definicije, što, smatraju, može dovesti do manipulacija, subjektivnosti i donošenja odluka koje u stvarnosti ne štite prava djece.

„Što znače najbolji interesi djeteta? U kaznenom je pravu najvažnija istina, objektivna istina. U pogledu djeteta, to znači da, ako je ono žrtva kaznenog djela, počinitelj treba biti kažnjen.“ (Bugarska, sudac)

Odbor za prava djeteta¹ ističe da „procjena odrasle osobe o najboljim interesima djeteta ne može nadjačati obvezu poštovanja svih prava djeteta u skladu

¹ Odbor za prava djeteta (2013.), Opća primjedba br. 14 o pravu djeteta na prvenstvo uzimanja u obzir njegovih najboljih interesa (čl. 3. stav. 1.), CRC/C/GC/14.

s Konvencijom. Podsjeća da u Konvenciji ne postoji hijerarhija prava. Sva ondje osigurana prava jesu prava u „najboljem interesu djeteta“ i nijedno pravo ne može biti kompromitirano negativnim tumačenjem najboljih interesa djeteta.”

Kako bi olakšao razumijevanje i uporabu ovog načela, Odbor je utvrdio sedam elemenata koje je potrebno uzeti u obzir u ocjenjivanju najboljih interesa djeteta: pravo djeteta na izražavanje svojih stajališta u svakoj odluci koja ga se tiče, identitet djeteta, očuvanje obiteljskog okruženja i održavanja odnosa, osiguravanje skrbi, zaštite i sigurnosti za dijete, postojanje ranjive situacije, pravo na zdravlje i pravo na obrazovanje.

Primjena načela najboljih interesa djeteta

- Provedba najboljih interesa djeteta ustvari je provedba prava djece. Kako objašnjava Odbor za prava djeteta, najbolji interesi djeteta moraju se shvaćati kao pravo, načelo i pravilo postupka. To zahtijeva jasne pravne kriterije kako bi se izbjeglo negativno tumačenje, a koji, čini se, nedostaju.
- Stručnjaci također ukazuju na nedostatak alata za prepoznavanje, ocjenjivanje i izvješćivanje o tome kako se najbolji interesi djeteta mogu ostvariti. Pravnim odredbama se stoga također treba obuhvatiti potreba da se u odluke uključi „objašnjenje o tome kako se poštovalo određeno pravo u odluci, tj. za što se smatralo da je u najboljem interesu djeteta, na osnovi kojih kriterija i kako je o najboljim interesima djeteta prosuđeno u odnosu na druga razmatranja”².

Osposobljavanje stručnjaka

U smjernicama Vijeća Europe iz 2010.³ jasno stoji da se djelotvorno sudjelovanje djece u postupcima može osigurati njihovim kontaktom sa specijaliziranim i osposobljenim stručnjacima koji ih trebaju obavješćivati, saslušati i štiti.

Međutim, to se nužno ne ostvaruje u praksi. Jasna potreba za osposobljavanjem stručnjaka koji rade s djecom osobito dolazi do izražaja kada se razmatra činjenica da ispitani stručnjaci nisu u dovoljnoj mjeri upoznati sa smjernicama Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci. Stručnjaci stoga trebaju

proći osposobljavanje o potrebama i pravima djece, komunikacijskim metodama, postupcima prilagođenim djeci, pri čemu treba voditi računa o različitim dobnim skupinama i osobnim okolnostima djece.

„U mnogo stvari [...] imao sam osjećaj da sam prethodno intuitivno ispravno postupio, možda, no, naravno, dobro je kada možete čuti kako treba ispravno postupiti s psihološkog stajališta i tada ispraviti greške te se pobrinuti da u određenoj mjeri slijediš te smjernice. Želio bih da ima mnogo više osposobljavanja jer u pravosudnom obrazovanju ono uopće ne postoji.” (Njemačka, obiteljski sudac)

Među ispitanim stručnjacima otprilike dvije trećine njih sudjelovalo je u programima osposobljavanja, i to veći broj njih koji su socijalni, a ne pravni stručnjaci. Iako je prema pravnim propisima osposobljavanje obvezno u brojnim zemljama, ono se uglavnom osigurava i pohađa na dobrovoljnoj osnovi. Postoji niz uspješnih programa osposobljavanja, no u nekim državama članicama postoje ozbiljni nedostaci u pogledu njihove dostupnosti. Mnogi su stručnjaci predložili da je potrebno provesti poboljšanja na način da se poveća razina osposobljavanja u području komunikacije s djetetom za suce te u području pravnih sustava za socijalne radnike. Stručnjaci su također naveli da uspješnost metoda u pravosudnim pitanjima u vezi s djecom ovisi o brojnim čimbenicima, uključujući čimbenike osobnosti, roditeljstva i suradnje.

„Ne smijemo dopustiti da slučaj bude neuspješan zbog nesposobnosti i nedostatka iskustva istražitelja, tužitelja, istražnih policajaca i/ili sudaca ili provedbenih tijela vlasti općenito ako se problem može riješiti uz pomoć iskusnog stručnjaka. U određenom trenutku ljudi postanu razočarani u pravni sustav. U čemu je problem? Problem je u nedostatku osposobljavanja tih službenika, nas, države. To je u našoj nadležnosti.” (Bugarska, sudac)

Mnogi osjećaju da postoji nedostatak specijalizacije i odgovarajućeg osposobljavanja za rad s djecom u svim profesionalnim područjima u pravosudnom sustavu koji se tiče djece. Ispitanici smatraju da bi pravni stručnjaci imali koristi od osposobljavanja za interakciju s djecom, a socijalni radnici od osposobljavanja u području zakonodavstva koje se odnosi na djecu.

Opće i osposobljavanje uz rad za sve stručnjake koji dolaze u kontakt s djecom

- Države članice EU-a i nacionalna i europska stručna udruženja trebaju osigurati odgovarajuće obvezno osposobljavanje u području prava djece, komunikacije s djecom i zakonodavstva

² Vidi isto.

³ Smjernice Odbora (2010.), *Smjernice Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci*, odjeljak IV. A 4., 5..

koje se odnosi na djecu za stručnjake koji rade s djecom. To se ne odnosi samo na suce i tužitelje nego i na niže djelatnike kao što su policijski službenici i sudsko osoblje.

- Tečajevi osposobljavanja trebaju se organizirati na nacionalnoj razini uz usklađeni kurikulum kako bi se osigurale jednake mogućnosti za stručnjake koji se osposobljavaju te izbjeglo nejednako postupanje prema djeci ovisno o tome gdje ona žive. Potrebno je poticati razmjenu obećavajućih praksi unutar i među državama članicama, kao i razvoj modula za osposobljavanje na razini EU-a.
- Osposobljavanje je potrebno dopuniti nadzorom i multidisciplinarnom razmjenom praksi među stručnjacima.

Obećavajuća praksa

Osposobljavanje policijskih službenika za razgovore s djecom

Finska osigurava jednogodišnji interdisciplinarni program osposobljavanja za obavljanje razgovora za policijske i zdravstvene stručnjake koji provode saslušanja djece. Osposobljavanje organiziraju Nacionalni policijski odbor i Centar za psihijatrijsku forenziku. Većina policijskih službenika i psihologa koji rade u kaznenim postupcima pohađala je taj tečaj i uglavnom se slažu da je to pridonijelo prilagođenosti djeci u preliminarnim saslušanjima.

U Hrvatskoj se, slično tomu, zahtijeva da policijski službenici pohađaju tromjesečni program osposobljavanja u organizaciji Ministarstva unutarnjih poslova. Po završetku osposobljavanja oni dobivaju potvrdu te su ovlašteni potpisivati policijska izvješća u slučajevima u koje su uključena djeca.

Multidisciplinarna suradnja

Međunarodne norme, kao što su smjernice Vijeća Europe, pozivaju na jačanje stručne interdisciplinarnе suradnje radi olakšavanja postupaka i donošenja odluka.

„To je sustav u kojem vlada suparništvo, no to je istodobno suradnički proces i ne poznajem nijednog pravnog djelatnika koji ovdje radi, a koji ne radi u takvu okviru. To je suradnja.” (Ujedinjena Kraljevina, socijalni radnik)

Multidisciplinarna i interdisciplinarna suradnja može postojati u mnogim oblicima. Može se odnositi na

opće oblike suradnje koji su sastavni dio temeljnog pristupa postupcima ili koji se odnose na određeni slučaj. Može također postojati na raznim razinama: u okviru stručnih skupina ili između različitih struka (primjerice u obliku timskog rada socijalnih i pravnih stručnjaka), u okviru ili među različitim pravosudnim područjima (primjerice u obliku veće koordinacije između građanskih i kaznenih postupaka) ili kao kombinacija i jednog i drugog (primjerice u obliku razmjene dobrih praksi među sucima i socijalnim radnicima ili u slučaju rada na slučajevima u kojima su djeca uključena i u kaznene i u građanske postupke).

Nekoliko zemalja ima službene sporazume ili protokole za poticanje stručne suradnje. Međutim, multidisciplinarna suradnja u većini slučajeva postoji na neslužbenoj osnovi u okviru osobnih mreža i veza. Ispitanici su naveli primjere uspješnih i neuspješnih praksi u službenim i neslužbenim sustavima suradnje i nejasno je ima li jedan sustav prednost u odnosu na drugi. Međutim, unatoč uspješnim primjerima, takvi sustavi u velikoj mjeri nedostaju u državama članicama EU-a.

„Mi radimo u zasebnim područjima. Složeno je i nije samo po sebi usustavljeno da se radi na multidisciplinarn način. Što budemo imali više multidisciplinarnog osposobljavanja, to ćemo više biti u mogućnosti raditi na multidisciplinarn način.” (Francuska, NGO)

Ispitanici smatraju da je ključna koordinacija i suradnja raznih uključenih stručnjaka u postupcima kako bi se osiguralo da je pravosuđe prilagođeno djeci smanjivanjem broja saslušanja i duljine postupaka, osiguravanjem sustavnog obavješćivanja djece i jamstava za načine na koji će djeca biti saslušana. Na taj se način postiže da su djeca bolje pripremljena, obaviještena, zaštićena i podržana.

Suradnja s ciljem postizanja najboljih praksi i rezultata

- Države članice EU-a te nacionalna i europska stručna udruženja trebaju promicati institucionalnu suradnju i multidisciplinarni pristup uz osiguravanje sredstava za povezane tečajeve osposobljavanja.
- Ispitanici smatraju da nedostaju mehanizmi stručne koordinacije potrebni za promicanje multidisciplinarnog pristupa, što znači da prakse nisu usklađene, a da se postupci odugovlače. Države članice i, po potrebi, EU trebaju osigurati uspostavu takvih mehanizama. Potrebno je također promicati postojanje standardnih radnih postupaka među stručnjacima kako bi se poticala suradnja.

Obećavajuća praksa

Koordiniranje istraga u kaznenim i građanskim predmetima

Minhenskim modelom (*Münchner Modell*) u Njemačkoj utvrđene su smjernice za koordiniranje istraga u kaznenim i građanskim predmetima kako bi se izbjegla brojna saslušanja djece, a posebno u slučajevima obiteljskog nasilja i seksualnog zlostavljanja. Time je utvrđen obavezan zahtjev da saslušanja djece trebaju biti snimana videokamerom, nakon čega se snimka prosjeđuje službama za djecu i daje istražiteljima. Namjera tog modela jest, putem bliske suradnje i osiguravanjem informacija svim strankama u postupcima bez odgode (odvjetnicima, službama za zaštitu djece, stručnjacima, odvjetnicima za djecu), pomoći roditeljima u pronalaženju rješenja u pitanjima skrbništva i pristupnih prava.

Uspostava specijaliziranih multidisciplinarnih jedinica za djecu žrtve

Francuska je u bolnicama diljem zemlje uspostavila oko 50 specijaliziranih multidisciplinarnih medicinskih i pravnih jedinica (*Unités d'Accueil Médico-Judiciaires*) radi osiguravanja pomoći u kaznenim postupcima. Te jedinice često na licu mjesta, odmah nakon pregleda, povezuju obitelji i djecu s nevladinim organizacijama za pružanje potpore žrtvama. One također objedinjuju saslušanja djece te medicinske i psihološke preglede. Takvi centralizirani programi osiguravaju da se razgovori i pregledi vode u okruženju prilagođenom djeci. Time se također pojednostavljuje cijeli proces tako da se izbjegnu nepotrebna odgađanja i višestruki pregledi i ispitivanja.

Svake godine na tisuće djece sudjeluje u kaznenim i građanskim sudskim postupcima u svojstvu žrtve ili svjedoka kaznenog djela ili zbog razvoda roditelja. Takvi postupci mogu biti stresni za svakoga. Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA) provela je istraživanje o tome poštuju li se prava djece u takvim postupcima. Rezultati FRA-ina terenskog rada, koji se zasnivao na razgovorima sa stručnjacima i djecom, pokazuju da je potrebno prijeći još dug put kako bi pravosuđe bilo bolje prilagođeno djeci diljem Europske unije (EU). Iako su se države članice EU-a obvezale osigurati da će najbolji interesi djece biti od primarne važnosti u svakom djelovanju koje ih se tiče, njihova prava da budu saslušani, obaviješteni, zaštićeni i nediskriminirani nisu uvijek ispunjena u praksi. Upravo iz tog razloga EU promiče *Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci* Vijeća Europe iz 2010. Cilj je tih smjernica pomoći državama članicama da unaprijede sustav zaštite djece u svojim pravosudnim sustavima te da poboljšaju smisleno sudjelovanje djece u tim postupcima i time unapređuju funkcioniranje pravosuđa.

Dodatne informacije:

U sljedećim FRA-inim publikacijama dostupne su dodatne informacije o pravima djeteta:

- *Mapping child protection systems in the EU* (Prepoznavanje sustava zaštite djeteta u EU-u) (2014.): <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/comparative-data/child-protection>.
- *Guardianship for children deprived of parental care* (Skrbnništvo za djecu bez roditeljske skrbi) (2014.), priručnik: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/guardianship-children-deprived-parental-care-handbook-reinforce-guardianship>.
- *Fundamental rights: challenges and achievements in 2013* (Temeljna prava: izazovi i postignuća u 2013.) (2014.), godišnje izvješće: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/fundamental-rights-challenges-and-achievements-2013>.
- *Fundamental Rights Conference 2010: ensuring justice and protection for all children* (Konferencija o temeljnim pravima 2010.: osiguravanje pravde i zaštite za svu djecu) (2011.), sažetak s konferencije: <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/fundamental-rights-conference-2010-ensuring-justice-and-protection-all-children>.
- *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in European Union* (Razvijanje pokazatelja za zaštitu, poštovanje i promicanje prava djeteta u Europskoj uniji) (2010.): <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/developing-indicators-protection-respect-and-promotion-rights-child-european-union>.

Pregled FRA-inih aktivnosti u području prava djeteta dostupan je na: <http://fra.europa.eu/en/theme/rights-child>.

Ured za publikacije

© Agencija Europske unije za temeljna prava, 2015.
Ilustracije: © FRA

Print: ISBN 978-92-9239-761-6, doi:10.2811/429153
PDF: ISBN 978-92-9239-791-3, doi:10.2811/619316

FRA – AGENCIJA EUROPSKE UNIJE ZA TEMELJNA PRAVA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Beč – Austrija
Tel. +43 158030-0 – Faks +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency